

V A S S Z É C S E N Y I

MÚLTIDÉZŐ

IV. ÉVFOLYAM, 2014. SZENT GYÖRGY HAVA

KÉPKOMMENTÁROK (16)

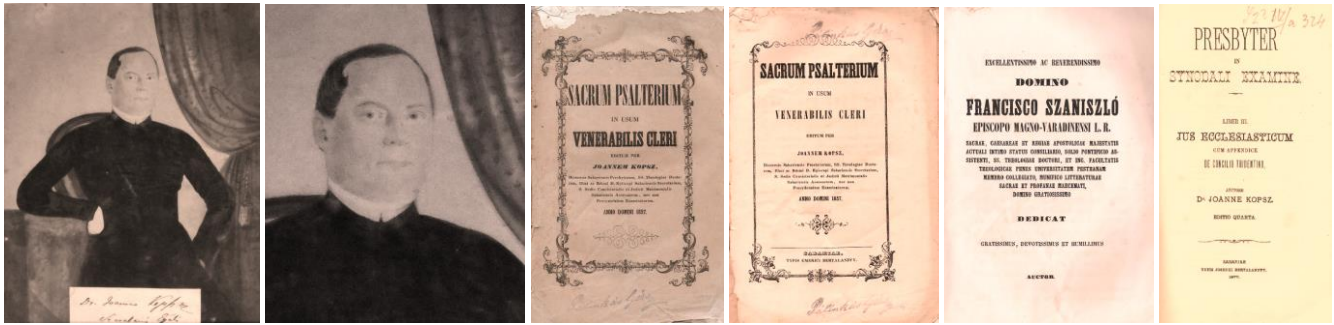
Április a legszeszélyesebb hónap, virágba borul a természet, de bármikor pár napra még visszatérhet a tél hóval, faggal. Talán ezt a küzdelmet is jelképezi a régi elnevezése a hónapnak. A napsütés immár nem csak a virágokat csalogatja ki, hanem a fotózkodó embereket is. Az arcokon a tavaszvárás derűje, a kert az udvar ismét már a belátható otthon része.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI MOZAIKOK (18) KOPSZ JÁNOS

Kopsz János nagyprépost nevét mára, elfelejtette a falu, pedig abban, hogy Lipárton ma is működik iskola, elévülhetetlen érdemei voltak. 1816. május 6-án született Gyimótfalván. Teológiát a pesti egyetemen tanult, 1840. augusztus 4-én szentelték pappá, utána egy évig káplán volt Pörgölényben, majd a szombathelyi szeminárium tanulmányi felügyelője, és káptalani karkáplán lett. Pesten 1843. július 17-én hitdoktorrá avatták. (Németül és franciául is beszélt) A szabadságharc idején választották meg püspöki titkárnak, tíz évig töltötte be ezt a posztot. 1857-ben jelent meg Szombathelyen első könyve a Zsoltárokról. 1858-ban püspöki igazgatónak, 1861-ben székesegyházi kanonoknak nevezte ki Szabó Imre püspök. 1862-től címzetes nagyváradhegyi prépost, 1863-tól pápóci perjel, 1871-től örkanonok, 1873-tól éneklőkanonok, 1874 szeptemberétől káptalani nagyprépost. Kinevezését követően, október 12-én, Szabó Imre püspökkel közösen Lipárton, a Székeskáptalan birtokán, katolikus tanodát létesítettek. December 1-én írták alá az alapító okiratot, ami a következőket tartalmazta: „ha bármikor az idők folyamán, az iskola jellege megszűnne katolikus lenni, abban a pillanatban az épület, kötelezően és szükségszerűen, megszűnik iskola lenni, és a telek, az épülettel együtt, visszazáll a lipárti templomra.” Az alapító dokumentumot a lipárti gazdák, mind családfők is aláírták. Név szerint: Baráth László, Bozzay Ferenc, Gerezd

István, Gombkötő István, Gombkötő György, id. Gombkötő György - községbíró, Gombkötő Mihály, Danka József, Egyed László, Fekete György, Fekete János, Fekete Lajos, Horváth Ferenc, Horváth Mihály, Kapui Ferenc, Kapui István, Kapui János, Károly Mihály, Kovács László Marton Ferenc, Nagy Imre, Nagy István, Nagy János, Nagy József, Nagy Mihály, Nagy Péter, Sós György, Stóger János, Sütő Ádám, Sütő János, Takács János, Vörös György és Vörös Mihály. Rajtuk kívül Köves Antal szécsényi kanonok, Szél Ignác járási szolgabíró, Szmodich József a káptalan-uradalom részéről. Kopsz Jánost 1875-ben püspöki helynöknek, 1877-ben címzetes szerbiai püspöknek nevezték ki. Ugyanebben az évben jelent meg újabb teológiai műve Szombathelyen. 1891. július 9-én hunyt el Szombathelyen. István Vilmos püspöki körlevélben így emlékezett meg róla: „Kopsz János az egyházmegye érdekében szentelt buzgó tevékenysége, s különösen az évek hosszú során át viselt püspöki helynöki tisztében, az egyházmegye ügyeinek intézésében való közreműködés és a teológiai irodalom terén is kifejtett munkássága által magának szép érdemeket szerzett. (Képek: Dr. Kopsz János, és a Szombathelyen megjelent művei, a Sacrum Psalterium és a Presbyter, utóbbiak a Múltidéző helytörténeti gyűjteményében található.)

AZ EBERGÉNYI KASTÉLYOK KINCSEI

Ez az írás nyilván csak rekonstrukció, hiszen pontos leírás nem maradt fenn a kastélyok értékes berendezéseiről, „kincseiről”, ami tudjuk 1945 tavaszán szinte teljesen megsemmisült, illetve máig ismeretlen hollétük. A vesztesek hátrahagytak mindent, a németek gyűjtögettek is és robbantottak is, hisz nem a sajátjuk volt. A győztesek pedig összegyűjtötték mindent, már amit értékesnek gondoltak, amit nem, azt kíméletlenül pusztították. Az új kastély főhomlokzata előtt derékig ért a kastélyból kihajigált bútorzat és egyéb ingóság. Némethy Ede a németekkel együtt elmenekült, Ebergényi Margit, mint más földbirtokosok, a falu családjainál húzta meg magát a keresztülvonuló front napjaiban. Előtte a legfontosabb és legértékesebb tárgyakat az üvegházban ásta el. A front elvonulása után visszamerészkedett a kastélyba, az elrejtett tárgyakat is visszahozta, ez azonban később rossz döntésnek bizonyult, mert az ezután érkező alakulatoknak szabad préda volt a kastély. Oláh Jutka néni a kastélyban szolgált kisgyermekként, az ő visszaemlékezéséből így áll össze a kép: „9 szoba volt a kastélyban. Az emeleti márvány teremben volt két üveg vitrin, ezüsttárgyszettel és ezüst- és arany ékszerekkel, Ebergényi Margit gyerekkori kis bőrcipője is a vitrinben volt. A teremben volt még egy nagy tűz piros kárpitú kanapé ébenfából. A falon Mária Teréziának és férjének életnagyságú festménye volt látható. Egyik oldalt volt a vörös ebédlő, a másik oldalt az úri szoba. Az utóbbiban szokták felállítani a nagy karácsonyfát és a betlehemi terepasztalt. (Erről a Múltidéző korábban már közölt képet.) A terepasztal építményét fatuskókból állították össze, majd az egészet beborították mohával. A lila szalonban volt Haxthausen Ilona életnagyságú festménye, egy zongora, amin Hauxthausen Ilona és Ebergényi István harmonikaszerűen szétnyitható fotóalbuma, és egy ékszeres doboz állt. A zöld szalonban egy rózsás kárpitú garnitúra volt cédrus fából, itt a falon az "Igazságkereső" festmény volt, ami egy lámpás figurát (Jézust) ábrázolt, ahogy a félhomályban világítja az utat maga előtt.”

Van azonban még egy dokumentum, ami betekintést enged a kastély értéktárgyai közé, ez pedig az 1934-es szombathelyi Művészettörténeti és Kultúrtörténeti kiállítás, amin Ebergényi Margit korábbi férje, Stralendorff Henrik több iparművészeti tárgyat és festményt állított ki, többek közt egy Ebergényi Margitról készült akvarellt, Lohwag Ernestin (*1878 Bécs – 1940 Budapest) alkotását. A kiállításon a vasszécsényi kastélyból még a következő tárgyak szerepeltek: Eszterházy Szerafin hercegnő arcképe – 1843 Nápoly, Ezüst kancsó, ébenfa füffel – Krautauger 19. sz. 38 cm, Ezüst cukortartó – 1866 Bécs, J. S. mester 15 cm, Ovális festett asztal virágkoszorúval – osztrák munka 18. sz., Fali díszóra /lant alakú/ – empire, 85 cm, Miniatur fej /Mednyánszky/ - ismeretlen festő, Empír korsó füffel – ezüst M. monogram, 1816 Bécs, Ezüst trébelt cukortartó – 1837 Bécs, Fehér fedeles tál, színes virágokkal – Bécs 1840, Fehér kis tál színes virágokkal – 1840 Bécs. Lohwag Ernestin feltehetően még Bécsben festette meg a kislányként ott tanuló árvaságra jutott Ebergényi Margitot. A Smidt Múzeumban

őrzött Ebergényi levéltár anyagai közt több kezdetleges tanulmányrajz is található, ami arra enged következtetni, hogy Ebergényi Margit esetleg órákat vett a bécsi művésznőtől, aki egyébként később Hollósy Simon növendéke volt Nagybányán. (Lohwag Ernesztin a 20-as évektől kizárólag miniatűr portrékat készített, elsősorban jeles, magyar arisztokratákról, a KÉVE Művészeti Társaság alapító tagja volt. Szablya Ferischauf Ferenchez ment feleségül, aki viszont a híres budapesti Gundel családdal volt rokonságban így Lohwag Ernestin is a Gundel sírboltban nyugszik.) Az ó-kastély múkincsiről még ennyit sem tudunk. Azt tudjuk, a Raffensperger család a kastély megvásárlása után nem használta annak minden helyiségét, lehetséges, hogy az épületben maradtak Ebergényi bútorok és ingóságok, hisz a család hajdan mind a két kastélyt lakta. Ha voltak még benne Ebergényi bútorok, akkor ezek lehetnek a régebbiek, és értékesebbek, közel a barokk kastéllyal egyidősek. Azt is tudjuk, hogy ebből a kastélyból származott az szécsenyi templomnak ajándékozott Jézus és a házasságtörő asszony barokk festmény, amivel a Múltidéző már korábban foglalkozott. Mivel a Venezuelába emigráló Raffensperger családdal még nem sikerült kapcsolatot teremteni, így sajnos tovább e szálon nem juthatunk jelenleg. (Képek: Az új kastély copfstílusú cserépkályhája, ami még meg volt a múlt század hatvanas éveinek az elején, mára nyoma veszett. Lohwag Ernesztin önarcképe. Egy járólap, egy esztergált és faragott fa húsvéti tojás az új kastélyból, egy kerámia-barány töredék az új kastély Betleheméből, utóbbi három tárgy Kovács Andrea helytörténeti gyűjteményének darabjai.)

RÉGI SZÍNJÁTSZÁSOK (3)

A második világháború után, 1946 karácsonyára Sütő Károly lipárti tanító már színdarabot szervezett, 138 forint volt az előadás bevétele, amiből negyed öltűzifát vettek az iskola részére. A későbbi színdarab-bevételekből iskolapadokat vásároltak a magtár iskolába. (Sütő Károly a K.F.T.E ifjúsági egyesületet is megszervezte ekkor.) 1947. december 8-án a szécsenyi kultúrházban a Mária Kongregáció tagjai adták elő a Szűz Mária koronája színdarabot. (fényképe az előző számban volt) 1950 januárjában a lipárti magtár iskolában mutatták be a Légy jó mindhalálig színdarabot Móricz Zsigmond regénye nyomán. 1956 februárjában Horváth Béla tanár rendezésében adták elő a János Vitézt. Az előadásnak olyan nagy sikere volt, hogy a megyében több helyütt is előadták. 1958. április 18-án a legnagyobbított és új színpaddal ellátott kultúrházban Bertók István tanító rendezésében előadták Hodányi Zoltán Szécsenyi vasárnap című színdarabját, amivel a Múltidéző már egy

korábbi számában foglalkozott. Horváth Zoltán, Kovács Ferenc és Rózsa Mária játszották az öregeket a darabban. A színdarab 2. helyezést ért el a májusban megrendezett Vasi Napokon. 1959. január 24-én, és 25-én adták elő a kultúrházban Gárdonyi Géza Fehér Anna című darabját, szintén Bertók István rendezésében. 1960. április 18-án a lipárti magtár iskolában, a Betyár kendője színdarab próbája közben rosszul lett a darabot betanító Sütő Károly igazgató-tanító, hazafelé menet elesett az utcán és meghalt. Így lett Ő a vasszécsenyi színjátszás mártírja. 1962 májusában, szintén a lipárti magtár iskolában, Horváth Jolán és Illés Margit tanárok rendezésében adták elő Jókai Mór Aranyember című regényének színdarabváltozatát. Az előadás díszleteit Stenczinger Katalin készítette el. 1964-ben Móricz Zsigmond Sári bíróját már az új iskolában adták elő. A fekete-fehér, sugárzó mozgókép-doboz azonban megrendítette, meggyengítette a falu színjátszó hajlandóságát. Időközönként még ma is eljátszanak egy-egy kisebb színművet, de ez már egy későbbi fejezet része lesz. (Képek: A János Vitéz ének-próbái a férfiaknak és a nőknek, majd felolvasópróbák. A János Vitéz stábj a szombathelyi vasútállomás restijében. Kisfaludy -

Csalódások, színpadképek: Káldy Lajonsé, Sebestyén Ilona, Fekete László, Torda Ilona. A Szécsenyi vasárnap csoportképe. Az Aranyember csoportképei a magtár iskolánál, hátsó sor: Szalai Éva, Kovács Károly, Varga Tibor, Nagy Brigitta, Rába Károly, Gergác Lajos, Bognár Péter, Bognár Márta, Sütő Imre, Takács Ferenc, Kapui Antal. Ülők: Stencinger Katalin, Dávid János, Gombkötő Mária, Illés Margit tanárnő, Szalai Rozália, Horváth Erzsébet, Gombkötő Zsófia, elöl Kovács Tibor. Az utolsó kép: Kapui Antal, Gombkötő Zsófia, Stencinger Katalin, Horváth Erzsébet, Sütő Imre, hátul)

KÉT ÚT KÖZE

Az 1698-as Kazó féle vizitációban olvashatunk először a Két út közéről, ahol a szécsenyi templomnak egy hold szántóföldje volt. (Egyébként az ott megemlített dűlőnevek mind máig élnek a faluban.) Az elnevezés szokványosnak is tekinthető, ha nem vesszük kezünkbe Glaser Lajos 1931-ben készített térképét, Pannónia római kori úthálózatáról. Glaser középkori oklevelek tanulmányozásából következtette ki a térképén feltüntetett úthálózatot. Eszerint, a még a középkor végén is ingoványos, mocsaras Gyöngyös mellett, tőle délnyugatra jött ki az út Saváriából, és az, a patak szécsenyi hajlatánál ágazott el háromfelé, a felső ága a mostani Sárvárt érintve Győr (Arrabona) irányába. Középső ága a mai Pecölt érintve tartott Somlóvásárhely (Mogentiana) felé, míg a legalsó ága a mai 87-út nyomvonalán vitt a Rábáig, majd azon túl Pécs (Sophiane) irányába. Glaser úthálózata azonban csak részben kapott megerősítést később. Tóth Endre szerint, Savária központjából

(a mai Gyöngyös és Perint köze) a Borostyánkő úton kívül nem jött ki más út, a pécsi és a somlóvásárhelyi utak, csak a mai Sorokpolány után ágazott el. Azonban többségében elfogadott az a vélemény, hogy a mai 87-es nyomvonala római útra épült. Ha ezt tényként elfogadjuk (több, a korszakkal foglalkozó térkép így ábrázolja), és hozzávesszük Buócz Teréz, római koros régész 1961-es beazonosítását, miszerint az Egerlán római útszakaszra talált rá, akkor legalább is két külön útról kell beszélnünk. (A legújabb publikációk az Arrabonába vezető utat Szentmartonon keresztül, északkeleti irányba vezetnek ki Saváriából.) Vagyis a Két út köze kifejezés erre a rejtélyre világít rá. Ehhez hozzá kell venni azt, hogy a falu határaitban négy különböző helyen került elő római kori leletanyag, illetve pontosítva, ezek közül kettő megegyezik a két Császtbánya területével, az egykori Császt falu (1609-ben még Alsó és Felső Császt) elhelyezkedésével. Ezek után joggal vetődik fel a kérdés, mit takar a középkori falunév (Chazth - 1318, Chasth - 1474), nem e esetleg egy római kori erődítményt, vagy egy lóváltó állomást (15 km-re Szombathelytől), esetleg mindkét úton. Mellesleg mind a két út mentén, nem az említett két helyen, kelta kori kerámiaanyag is került elő, vagyis a terület már a rómaiak előtt is lakott volt, sőt az is lehet, hogy az említett két utat már használták korábban is. Az első osztrák katonai térképtől (1785) kezdve jól kivehető az Y alakú útélágazás, ahol az Y ágai közti területet hívják két út közének. (Ezen a térképen még az is jól látható, hogy a rumi út az elágazás után ismét két ágra szakadt, és egyik ága érintette Császtot, amit még a régi szécsenyi öregek szóban meg is erősítettek.) A harmadik katonai térkép (1883) a két út elágazásában már jelöli a Mária szobrot is, ami ma a szécsenyi templom mellett látható. A 87-esen kívüli ág a Széchenyi utca és az Ady utca nyomvonalán haladt. A középkor során ezt a Pecöli utat Szécseny területén kívül levágták, és a Piros kereszt irányába vitték tovább Kolta, Ják és Monyorókerék irányába. Ez egy 1790 körüli osztrák térképen még jól

kivehető. (Képek: Glaser Lajos térképe, Pannónia úthálózati térképei, az 1785-ös katonai térkép, az 1790 körüli úthálózati térkép. A két út köze a második és a harmadik katonai térképen, mindkettőn jól látható, hogy a mai Széchenyi, és Ady utcák nyomvonalán haladt tovább, illetve a második katonai térképen egy oldalelágazása is látható, amelyik az Egert délkelet felől, kerüli meg, és halad tovább Pecöl irányába.)

A következő szám tartalmából: Képkommentárok (17), Művelődéstörténeti mozaikok (19) Nagy József, Vasszécseny a képzőművészetben (18), Egy kis pecsétörténet (6), Száz éves az Ásványmúzeum épülete